

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy Pavla Rychetského a soudkyň a soudců Jaroslava Fenyka (soudce zpravodaj), Ludvíka Davida, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Jana Musíla, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu na zrušení ustanovení § 61 odst. 1 věta první a ustanovení § 143 odst. 1 v rozsahu slova „tří“ zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, spojeného s ústavní stížností stěžovatelů **1) PaedDr. I. K., 2) Mgr. P. L. K., 3) V. L., 4) M. L., a 5) J. L.**, zastoupených JUDr. Janem Kučerou, advokátem advokátní kanceláře Jan Kučera, advokátní kancelář s.r.o., se sídlem Římská 104/14, Praha 2, směřující proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 19. dubna 2016, č. j. Nt 46/2016-532, a proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 19. dubna 2016, č. j. 10 To 188/2016-536, za účasti **Poslanecké sněmovny a Senátu** jako účastníků řízení a **vlády** jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění:

I. Vymezení předmětu řízení

1. Stěžovatelé se svou ústavní stížností domáhali zrušení v záhlaví specifikovaných rozhodnutí Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“), jimiž tento soud zamítl stížnost stěžovatelů jakožto poškozených v trestním řízení proti usnesení o povinnosti obviněného k náhradě nákladů poškozených potřebných k uplatnění jejich nároků v adhezním řízení, a to z důvodu opožděnosti, a současně zamítl jejich žádost o navrácení lhůty pro podání osobou neoprávněnou. Skutkové okolnosti spočívaly v tom, že Okresní soud v Kladně, před nímž probíhalo předmětné trestní řízení, uložil obviněnému náhradu nákladů poškozených pouze zčásti, a tito chtěli proti příslušnému usnesení brojit stížností. Zmocněnec stěžovatelů však ze zdravotních důvodů zmeškal třídní lhůtu k jejímu podání, přičemž hned následující den po marném uplynutí lhůty zaslal soudu jménem stěžovatelů předmětnou stížnost spolu s lékařskou zprávou a žádostí o navrácení lhůty dle ustanovení § 61 odst. 1 trestního řádu. Této žádosti krajský soud nevyhověl s odůvodněním, že ustanovení § 61 odst. 1 trestního řádu přiznává právo žádat o navrácení lhůty toliko obviněnému, a tedy i odpovídajícím procesním postupem stížnost stěžovatelů zamítl pro opožděnost.

2. Stěžovatelé dle ustanovení § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), spojili se svou ústavní

stížností návrh na zrušení ustanovení § 61 odst. 1 věta první zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“) a ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu v rozsahu slova „tří“ (dále též jen „napadená ustanovení“). První senát Ústavního soudu rozhodl usnesením ze dne 13. 9. 2016, č. j. I. ÚS 2084/16-16, tak, že řízení o ústavní stížnosti přerušil a návrh na zrušení napadených ustanovení dle § 78 odst. 1 zákona o Ústavním soudu postoupil plénu Ústavního soudu k rozhodnutí.

II. Rekapitulace návrhu

3. Stěžovatelé svůj návrh na zrušení napadených rozhodnutí odůvodňují tím, že ačkoliv si jsou vědomi skutečnosti, že tzv. adhezní řízení se řídí toliko trestním řádem a ustanovení civilně-procesních předpisů není možno v něm uplatnit ani analogicky, neměla by se ze zřetele ztrácet skutečnost, že poškozený a škůdce jsou v občansko-právním smyslu rovnými stranami závazkového vztahu *ex delicto* a že z hlediska hmotného práva se nárok poškozených i v trestním řízení řídí občanským zákoníkem, přičemž rovnost před zákonem je elementárním lidským právem a základním principem demokratického a právního státu, vyjádřená v čl. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Stěžovatelé mají za to, že trestní řád přiznává právo podat žádost o navrácení lhůty dle ustanovení § 61 toliko obviněnému proto, že proti němu stojí státní zástupce, který je zastupitelným představitelem instituce, nicméně není tím reflektována skutečnost, že v rámci adhezního řízení proti sobě stojí poškozený a škůdce, kteří spolu vedou soukromoprávní spor, v němž by měli mít rovnoprávné postavení.

4. Stěžovatelé rovněž argumentují tím, že právo na přiznání náhrady nákladů trestního řízení mohou jakožto poškození uplatnit výlučně postupem podle ustanovení § 154 trestního řádu, tedy se jej nemohou domoci v žádném jiném řízení, např. v řízení ve věcech občanskoprávních.

5. Stěžovatelé dále brojili proti ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu v rozsahu slov „tří“, stanovujícím třídní lhůtu k podání stížnosti. Stěžovatelé tento svůj návrh zdůvodňují tím, že je četnou praxí orgánů činných v trestním řízení, že usnesení, proti nimž je stížnost přípustná, jsou rozesílána v pátek, a tedy lhůta se fakticky zkracuje na pouhý jeden pracovní den, neboť tato usnesení jsou zpravidla doručována do datových schránek advokátů, a tedy doručena již přihlášením se do nich za zcela nesouvisejícím účelem. Taková usnesení tak jsou skutečně většinou doručována již v pátek.

6. Stěžovatelé mají za to, že třídní lhůta není racionálně odůvodněna a je disproporcionální k závažnosti případů, na něž může dopadat. Jde přitom o lhůtu, která platí nejen pro poškozené, ale i pro obviněné, u nichž zejména předmětnými usneseními bude významně zasahováno do jejich práv, kdy jako příklad stěžovatelé uvádí usnesení o vzetí do vazby. Tuto lhůtu rovněž stěžovatelé považují za neproporcionální ve vztahu k běžné délce trestního řízení, které se zpravidla vede měsíce až roky.

7. Stěžovatelé tedy dospěli k závěru, že umožněním žádat o navrácení lhůty dle ustanovení § 61 odst. 1 trestního řádu jen obviněnému jakožto jedné straně občanskoprávního sporu v adhezním řízení a příliš krátkou (třídní) lhůtou k podání stížnosti dle ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu je porušeno jejich právo na soudní a jinou ochranu ve smyslu čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“),

čl. 36, čl. 37 odst. 3 a čl. 1 Listiny. Jelikož jediným důvodem porušení těchto základních práv je protiústavnost napadených ustanovení, navrhli stěžovatelé jejich zrušení.

III. Vyjádření ostatních účastníků a další vyjádření stěžovatelů

8. Ústavní soud zaslal návrh stěžovatelů k vyjádření účastníkům řízení dle ustanovení § 69 zákona o Ústavním soudu:

9. Za Poslaneckou sněmovnu Parlamentu České republiky se vyjádřil její předseda Jan Hamáček. Ten zrekapituloval průběh přijetí právního předpisu, jímž byla napadená ustanovení zavedena do právního řádu, konstatoval, že v důvodové zprávě bližší odůvodnění obou napadených ustanovení chybí, poukázal na to, že od přijetí trestního řádu v roce 1961 nebyla napadená ustanovení s jedinou nepodstatnou výjimkou novelizována a uzavřel, že je na Ústavním soudu, aby posoudil ústavnost napadených ustanovení.

10. Obdobně se vyjádřil za Senát Parlamentu České republiky jeho předseda Milan Štěch. Ten ve svém vyjádření rovněž poukázal na to, že napadená ustanovení jsou součástí právního řádu již od roku 1961, přičemž Senát Parlamentu České republiky zahájil svou činnost až koncem roku 1996, a tedy legislativně se na obou napadených ustanoveních podílel toliko v rámci projednávání shora uvedené novelizace, která se týkala komplexnější novely trestního řádu č. 265/2001 Sb., zavádějící mimo jiné dovolání. Rovněž konstatoval, že ani v rámci projednání příbuzných věcných rozprav v Senátu Parlamentu České republiky nejsou k dispozici prezentace aktuálních názorů senátorů týkajících se napadených ustanovení. I předseda Senátu Parlamentu České republiky tak uzavřel, že je na Ústavním soudu, aby posoudil ústavnost napadených ustanovení.

11. Veřejná ochránkyně práv se rozhodla nevyužít svého práva vstoupit do řízení před Ústavním soudem v nyní projednávané věci.

12. Naopak Vláda České republiky (dále jen „vláda“) usnesením ze dne 28. 11. 2016, č. 1072, vzala na vědomí zahájení tohoto řízení před Ústavním soudem, rozhodla o vstupu do něj, navrhla Ústavnímu soudu, aby návrh zamítl, zmocnila ministra spravedlnosti k zastupování vlády před Ústavním soudem, uložila ministru pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, aby Ústavní soud o tomto svém usnesení informoval, a zaslala Ústavnímu soudu své vyjádření.

13. Vláda považuje návrh za zjevně neopodstatněný, neboť je jím zpochybňován koncept *favor defensionis*, přičemž Ústavním soudem byla již dříve otázka okruhu osob příslušných k podání návrhu na navrácení lhůty uspokojivě zodpovězena. K tomu odkázala na usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 4. 2006, sp. zn. II. ÚS 509/05 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na stránce www.nalus.usoud.cz). Vláda podrobněji rozebrala závěry tohoto usnesení s tím, že materiálně zcela dopadají na situaci navrhovatelů a že při jejich formulaci i Ústavní soud vycházel ze zvláštního významu možnosti žádat o navrácení lhůty obviněným jakožto kompenzace povinností, jež mu mohou být v trestním řízení uloženy.

14. Vláda rovněž poukázala na význam konceptu *favoris defensionis* pro trestní řízení a upozornila, že bylo legitimní snahou zákonodárce omezit možnost podání

návrhu na prominutí zmeškání lhůty toliko na obviněného, což dokládá i skutečnost, že tuto možnost nemají ani jiné subjekty trestního řízení, a to dokonce ani státní zástupce jako strana trestního řízení před soudem.

15. Dále vláda odkázala na judikaturu Ústavního soudu (nálezy sp. zn. Pl. ÚS 17/11 ze dne 15. 5. 2012 (N 102/65 SbNU 367; 220/2012 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 36/93 ze dne 17. 5. 1994 (N 24/1 SbNU 175; 132/1994 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 5/95 ze dne 8. 11. 1995 (N 74/4 SbNU 205; 6/1996 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 33/96 ze dne 4. 6. 1997 (N 67/8 SbNU 163; 185/1997 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 15/02 ze dne 21. 1. 2003 (N 11/29 SbNU 79; 40/2003 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 4/95 ze dne 7. 6. 1995 (N 29/3 SbNU 209; 168/1995 Sb.) a další] týkající se problematiky rovnosti, aby tím podpořila svůj závěr, že v daném případě nedosahuje nerovnost intenzity zpochybňující její samotnou podstatu. Vláda rovněž podrobila napadené ustanovení § 61 odst. 1 trestního řádu testu diskriminace, přičemž uzavřela, že ač je s poškozeným v rámci adhezního řízení zacházeno odlišně, a to v jeho neprospěch, je pro to ospravedlnitelný důvod a nejde o disproportční odlišení. Dle vlády by totiž naprosto stejná procesní práva v adhezním řízení vedla naopak k upozadění práva na spravedlivý proces, neboť by tím došlo k jeho znehodnocení, prodloužení a jiným negativním dopadům.

16. Vláda rovněž odkázala na usnesení Ústavního soudu ze dne 30. 7. 2014, sp. zn. I. ÚS 3984/13, na nález Ústavního soudu ze dne 7. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 22/09 (N 186/58 SbNU 633; 309/2010 Sb.) a na další judikaturu Ústavního soudu a připomněla, že v nynějším případě jde o tzv. neakcesorickou rovnost, jejíž porušení zakládá toliko nerovnost extrémní či taková, která je projevem libovůle.

17. Vláda taktéž odkázala na usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 11. 2004, sp. zn. III. ÚS 587/04 (U 53/35 SbNU 621), z něhož zdůraznila zejména potřebu sladit práva poškozeného s účelem trestního řízení, ačkoliv se jedná o stranu tohoto řízení. Také připomněla některá další rozhodnutí Ústavního soudu, v nichž stěžovatelé promeškavší lhůtu k podání stížnosti dle ustanovení § 143 trestního řádu neuspěli.

18. Dále se vláda vyjádřila podrobně i k napadenému ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu v rozsahu slova „tří“. Zdůraznila obecný význam lhůt v právu, jež vyznává i Ústavní soud, k čemuž odkázala např. na nález ze dne 14. 1. 2013, sp. zn. IV. ÚS 376/11 (N 12/68 SbNU 177) a další; s odkazem na nález Ústavního soudu ze dne 16. 10. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 16/12 (N 174/67 SbNU; 369/2012 Sb.) připustila, že neadekvátní délka lhůty může zakládat protiústavnost a podrobila třídenní lhůtu k podání stížnosti dle ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu testu ústavní konformity lhůt se závěrem, že tato v něm obstála.

19. Třídenní lhůta je totiž pro všechny adresáty shodná, nejde o lhůtu svévolnou, neboť ji právní řád stanovuje i jinde, a jde o lhůtu spojenou s opravným prostředkem proti rozhodnutím, s nimiž pravidelně nejsou spojeny příliš vážné důsledky. Jde navíc o lhůtu tradiční, svědčící těm, kdo bdí nad ochranou svých práv. Tato lhůta se navíc pojí s opravným prostředkem, jehož je využíváno až v průběhu řízení, a tedy musí být účastníkům dopředu známa.

20. Vláda rovněž odkázala na usnesení Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2015, sp. zn. II. ÚS 667/15, v němž měl Ústavní soud vyslovit názor, že v této lhůtě je možno podat toliko formální stížnost a odůvodnit ji teprve dodatečně. Tyto tzv. blanketní

stížnosti jsou přitom fakticky využívány, což akcentuje ve své praxi i Ústavní soud, který v ní nespatřuje nic nezákonného. K tomu vláda odkázala na příslušnou judikaturu, např. na nález Ústavního soudu ze dne 22. 9. 2016, sp. zn. I. ÚS 2491/16, nález Ústavního soudu ze dne 4. 10. 2016, sp. zn. III. ÚS 2836/16, či nález Ústavního soudu ze dne 20. 9. 2016, sp. zn. II. ÚS 1820/16. Vyzdvihla však i závěr nálezu Ústavního soudu ze dne 16. 6. 2002, sp. zn. I. ÚS 369/2000 (N 77/26 SbNU 267), že soudy nemusí vždy vyčkat odůvodnění stížnosti, neboť není zřejmé, zda vůbec bude zpracováno.

21. Vláda dále upozorňuje, že i v případě, že není lhůta dodržena subjektem, který není v trestním řízení oprávněn podat žádost o prominutí zmeškání lhůty, je možno stále se obrátit na ministra spravedlnosti s podnětem k podání stížnosti pro porušení zákona. Prominutí zmeškání lhůty tak není jediným možným prostředkem, jak zaručit zákonnost rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení, proti nimž je přípustná stížnost.

22. Vláda rovněž zdůraznila, že v nyní projednávané věci šlo zejména o otázku nákladů řízení, která dle Ústavního soudu zpravidla nedosahuje intenzity porušení lidských práv či základních svobod. K tomu vláda odkazuje na řadu rozhodnutí Ústavního soudu, která tento závěr potvrzují.

23. Závěrem vláda konfrontuje existenci napadených ustanovení s požadavky judikatury Evropského soudu pro lidská práva a na základě jejich analýzy dospívá k závěru, že těmto požadavkům vyhovují. Vláda proto navrhla Ústavnímu soudu, aby návrh zamítl.

24. Vláda rovněž akcentuje skutečnost, že stěžovatelé nenapadli současně i třídní lhůtu k podání žádosti o navrácení lhůty dle ustanovení § 61 odst. 1 trestního řádu, kterou sami splnili.

25. Ústavní soud umožnil stěžovatelům vyjádření ke stanoviskům ostatních účastníků a vedlejší účastnice řízení. Stěžovatelé této možnosti využili a zaslali Ústavnímu soudu svou repliku, v níž kriticky polemizují zejména s vládou. Předně stěžovatelé zpochybňují relevanci argumentu vlády, že institut navrácení lhůty je jedním z projevů zásady *favor defensionis*. Proklamují, že ačkoliv účel trestního řízení, jak jej vymezuje ustanovení § 1 odst. 1 trestního řádu, neobsahuje prvky teorie restituční, jedná se o zřejmý relikv minulosti, který je zejména v posledních letech překonáván vývojem právní úpravy [stěžovatelé poukázali zejména na přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů, a současnou novelizaci ustanovení § 2 trestního řádu, která zavedla zásadu zajištění práv poškozeného do jeho odstavce 15, dále pak na nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 570/99 ze dne 12. 6. 2001 (N 87/22 SbNU 227) a sp. zn. III. ÚS 936/13]. Rovněž poukázali na skutečnost, že při rozhodování o náhradě škody musí trestní soud postupovat podle všech ustanovení občanskoprávních předpisů a výrok v odsuzujícím rozsudku ukládající obžalovanému povinnost nahradit poškozenému škodu je exekučním titulem, a proto musí být odůvodněn stejně pečlivě jako rozsudek přiznávající povinnost nahradit škodu v civilním řízení.

26. Další argumentační linie, předložená stěžovateli, spočívá v tom, že institut *favor defensionis* se týká vztahu mezi obžalobou a obhajobou, nikoliv adhezního řízení. Rovněž k tomu uvedli, že odkaz vlády na judikát Ústavního soudu pod sp. zn. II. ÚS 509/05 není případný, neboť právní úprava od doby jeho vydání doznala

značných změn, navíc se týkal jiné procesní situace, v níž v daném trestním řízení neexistoval dosud ani obviněný, neboť nebylo zahájeno trestní stíhání. Právo žádat o navrácení lhůty by tak neměla ani osoba, proti níž se řízení vede, neboť se ještě nejednalo o obviněného a rovnost by tak nebyla narušena.

27. Stěžovatelé odmítli i vývody vlády týkající se diskriminace. Podle stěžovatelů k diskriminaci předmětnou právní úpravou dochází, neboť kromě procesní rovnosti je jí zasahováno i jejich právo vlastnit majetek zaručené čl. 11 Listiny. K tomu poukazují i na další diskriminaci spočívající v tom, že po poškozených soud žádal, aby doložili uhrazení svých vzniklých nákladů advokátovi předtím, než vůbec bude o náhradě těchto nákladů moci rozhodnout. Stěžovatelé mají dále za to, že diskriminace poškozených je neospravedlnitelná, neboť zatímco nerovné postavení obžaloby a obhajoby v trestním řízení sleduje legitimní cíl a odpovídá zvláštní povaze trestního řízení, v adhezním řízení jde o vztah dvou soukromoprávních subjektů, přičemž zvýhodněn je zde navíc škůdce. Nesouhlasí rovněž s názorem vlády, že zvýhodnění obviněného napadenou právní úpravou nepředstavuje porušení tzv. neakcesorické rovnosti, neboť nejde o nerovnost extrémní, a to vzhledem k tomu, že primárním účelem trestního řízení není vypořádání nároku poškozeného. Stěžovatelé zde argumentují tím, že nucením nejprve uhradit náklady zmocněnci a možností až poté žádat o náhradu těchto nákladů za situace, kdy opravný prostředek proti takovému negativnímu rozhodnutí byl zamítnut pro opožděnost, mělo pro některé z nich velmi negativní dopady.

28. Stěžovatelé dále rozvíjí a v podstatě opakují svou argumentaci pro závěr o protiústavnosti třídní lhůty k podání stížnosti. Uvádí příklady rozhodnutí, proti nimž je stížnost přípustná, která velmi zásadně zasahují do práv jednotlivců (např. usnesení o vzetí do vazby), argumentují, že konkrétní obsah rozhodnutí nikdy přesně poškození anticipovat nemohou a že skutečnost, že třídní lhůta byla shledána za ústavně-konformní u některých jiných právních institutů, ještě neznamená, že je ústavně-konformní i v případě stížnosti dle trestního řádu. Argument, že je možno podat tzv. blanketní stížnost a doplnit ji následně v určité předeslané lhůtě, nepovažují za příléhavý, neboť orgány činné v trestním řízení nemají zákonnou povinnost vyčkat s rozhodnutím až na dobu po doručení písemného odůvodnění. Závěrem stěžovatelé i s ohledem na analýzu judikatury Evropského soudu pro lidská práva provedenou vládou konkludují, že protiústavnost třídní lhůty k podání stížnosti v jejich případě byla dána kombinací několika faktorů (délka lhůty, doručení v pátek, ospravedlnitelné důvody zmeškání lhůty, nemožnost žádat navrácení lhůty).

29. Vzhledem k některým kvalitativně novým argumentům Ústavní soud zaslal toto vyjádření stěžovatelů ostatním účastníkům řízení. Možnost vyjádřit se využil Senát Parlamentu České republiky, který však nepovažoval své další vyjádření za účelné, a dále vláda prostřednictvím ministra spravedlnosti, který částečně zopakoval a částečně podpořil svou původní argumentaci, předložil však i několik argumentů nových. Zjednodušeně řečeno, ve svém vyjádření zejména znovu objasnil koncepci procesního postavení poškozeného v trestním řízení, kdy mimo jiné i s odkazy na judikáty Ústavního soudu pod sp. zn. I. ÚS 1587/07 a sp. zn. II. ÚS 1177/2016 upozorňuje, že garance práv obviněného a poškozeného v trestním řízení není stejná, neboť možnost domáhat se svého soukromoprávního nároku vůči obviněnému v trestním řízení je pro poškozeného toliko *beneficio legis*, neboť ten má vždy možnost prosazovat svůj nárok i v rámci řízení ve věcech občanskoprávních. Dále poukázal na rozpor ve vyjádření stěžovatelů, kteří argumentují postupným rozšiřováním práv poškozeného v posledních

letech a odkazují na zákon o obětech trestných činů z roku 2013, stejný závěr se však pokouší demonstrovat i na judikatuře z r. 2001.

30. Ministr spravedlnosti rovněž odmítl argument stěžovatelů, že institut *favoris defensionis* se v adhezním řízení neuplatní, neboť adhezní řízení je integrální součástí řízení trestního. I obviněný je v něm v některých ohledech znevýhodněn, neboť se často dozvídá o uplatnění nároku poškozeného až před svým výsledkem, a je tedy nucen reagovat bez přípravy. Nerovné postavení poškozeného a obviněného v adhezním řízení lze rovněž demonstrovat na tom, že poškozený např. nemá právo podat odpor proti trestnímu příkazu. Z toho má plynout i skutečnost, že v paradigmatu této zvláštní veřejnoprávní úpravy nelze hovořit o zvýhodnění škůdce ve smyslu soukromoprávní úpravy odpovědnosti za škodu. Ministr spravedlnosti rovněž podpořil svůj předchozí závěr o dopadu zobecnitelných závěrů usnesení Ústavního soudu pod sp. zn. II. ÚS 509/05 na nynější případ. Vyzdvihl, že zásadním závěrem tohoto usnesení je, že navrácení lhůty je zcela legitimní součástí institutu *favoris defensionis*. Odmítl však tvrzení stěžovatelů, že v jejich případě došlo i k porušení práva na vlastnictví majetku, neboť právní úprava podání opravného prostředku proti negativnímu rozhodnutí o náhradě nákladů poškozených a její aplikace ještě nijak nepředznamenává, zda soud poškozeným vyhoví či nikoliv.

31. Stran třídní lhůty ministr spravedlnosti považuje za zásadní, že stěžovatelé ničím nepodložili svůj závěr o tom, že by tato lhůta byla nefunkční v důsledku masového doručování v pátek. Připomíná, že i před zavedením datových schránek mohlo k takové situaci teoreticky dojít, a tedy ji nelze přičítat na vrub elektronizaci justice, navíc právě díky datovým schránkám odpadá vázanost na podatelny soudů či na poskytovatele poštovních služeb, což naopak značně snižuje náklady a potřebnou fyzickou aktivitu. Uplatní se zde navíc zásada *vigilantibus iura scripta sunt*, a tedy stěžovatelé a jejich právní zástupce měli být na eventualitu doručení v posledním dni pracovního týdne připraveni.

32. Jako kvalitativně nový argument je nutno posuzovat tvrzení ministra spravedlnosti o nutnosti odlišovat objektivní ústavnost posuzovaných právních norem a případné porušení subjektivních práv stěžovatelů jejich aplikací. Ministr spravedlnosti zdůrazňuje, že případné porušení subjektivních práv stěžovatelů mohlo být zapříčiněno specifickou skutkovou situací, nikoliv však nutně aplikací napadených ustanovení trestního řádu, která se ostatně při rozhodovací činnosti Ústavního soudu objevují frekventovaně, avšak nikdy nebyla indikována jejich ústavní nekonformita. V této souvislosti poukázal na nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 643/04 ze dne 6. 9. 2005 (N 171/38 SbNU 367), sp. zn. II. ÚS 544/2000 ze dne 12. 3. 2001 (N 41/21 SbNU 363), nález sp. zn. I. ÚS 2920/09 ze dne 8. 2. 2011 (N 14/60 SbNU 141), nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.), nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.), sp. zn. Pl. ÚS 34/09 ze dne 7. 9. 2010 (N 187/58 SbNU 647), sp. zn. Pl. ÚS 15/12 ze dne 15. 1. 2013 (N 13/68 SbNU 191; 82/2013 Sb.) aj. a na ustanovení § 2 odst. 4 trestního řádu s tím, že případnou specifickou procesní situací stěžovatelů mohly obecné soudy řešit prostřednictvím ústavně-konformní interpretace jdoucí třeba i nad samotnou formulací napadených ustanovení.

33. Zejména vzhledem k poslednímu nově uvedenému argumentu ministra spravedlnosti vyzval Ústavní soud stěžovatele k dalšímu vyjádření. Ti setrvali na svém

stanovisku. Především uvedli, že racionální opodstatnění institutu *favoris defensionis* tkví v zajištění rovnosti „zbraní“ mezi veřejnou žalobou a obhajobou, nikoliv v adhezním řízení. Argumentace proti diskriminačnímu rozměru nynějšího případu stěžovatele rovněž nepřesvědčila, neboť se dle jejich názoru pohybuje v tautologickém kruhu, v němž pokud stát někoho pozitivním právem zvýhodní, pak toto zvýhodnění nelze nikdy považovat za protiprávní, což je ovšem v rozporu s koncepcí diskriminace. K třídní lhůtě stěžovatelé rozvedli svou předchozí argumentaci v tom smyslu, že nedisponují možnostmi k tomu, aby obecně známý fakt rozesílání usnesení v trestním řízení v pátek odpoledne doložili relevantním průzkumem. Za stěžejní však považují, že oproti původnímu doručování provozovateli poštovních služeb je situace nyní specifická tím, že k přijetí písemností v datové schránce dochází automaticky i tehdy, když např. v pátek odpoledne odesílá jiné podání. Dle stěžovatelů pak vláda nepodala ani návod, jak mohli oni, resp. jejich právní zástupce, dodržet zásadu *vigilantibus iura*, když jim podání bylo doručeno v pátek odpoledne a v pondělí ráno již došlo k nepředvídanému zhoršení zdravotního stavu jejich právního zástupce.

34. Rozlišení roviny objektivní ústavnosti napadených ustanovení a porušení subjektivních práv stěžovatelů ponechávají stěžovatelé na Ústavním soudu. Dodávají však, že pokud by mělo výsledné řešení spočívat v tom, že bude porušení jejich práva zhojeno interpretací, resp. aplikací napadených ustanovení proti jejich výslovnému znění, bude v tom nepochybně spatřovat porušení svých práv naopak zase obviněný.

35. Jelikož poslední vyjádření stěžovatelů víceméně toliko předvídatelným způsobem, konzistentním s jejich předchozími postoji, reaguje na argumenty v posledním vyjádření ministra spravedlnosti, nepovažoval Ústavní soud za nutné zasílat toto jejich vyjádření ostatním účastníkům řízení, neboť nebylo lze věřit, že by tím mohly být zjištěny nové podstatné skutečnosti či argumenty.

IV. Posouzení podmínek meritorního přezkumu

36. Návrh na zrušení napadených ustanovení byl podán stěžovateli dle ustanovení § 64 odst. 1 písm. e) ve spojení s ustanovením § 74 zákona o Ústavním soudu a postoupen I. senátem Ústavního soudu k rozhodnutí plénu, a to usnesením specifikovaným shora sub 2. Jelikož je návrh projednáván v řízení o tzv. konkrétní kontrole norem, Ústavní soud musel přezkoumat, zda napadená ustanovení byla aplikována v předcházejícím řízení, z něž vzešla ústavní stížnost, s níž byl návrh na zrušení napadených ustanovení spojen [srov. např. *inter alia multa* usnesení sp. zn. Pl. ÚS 10/94 ze dne 7. 2. 1995 (U 5/3 SbNU 321); nález sp. zn. Pl. ÚS 18/06 ze dne 11. 7. 2006 (N 130/42 SbNU 13; 397/2006 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 5/16 ze dne 11. 10. 2016 (393/2016 Sb.), § 40; usnesení sp. zn. Pl. ÚS 39/2000 ze dne 23. 10. 2000 (U 39/20 SbNU 353)]. Jak plyne z výše (sub 1.) uvedeného, stěžovatelé se v předcházejícím řízení domáhali navrácení lhůty k podání stížnosti proti usnesení o náhradě nákladů poškozených, způsobené nepředvídanou zdravotní indispozicí jejich zmocněnce v poslední den třídní lhůty k podání této stížnosti. Jak vyplývá z odůvodnění v záhlaví specifikovaných rozhodnutí obecných soudů, stížnost byla zamítnuta pro opožděnost podání ve smyslu ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu a žádosti zmocněnce o navrácení lhůty nebylo vyhověno právě proto, že hypotéza normy v ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu adresuje toto ustanovení toliko obviněnému. Je tedy nutno konstatovat, že předpoklad řízení o konkrétní kontrole norem spočívající

v aplikaci napadených ustanovení, v jejímž důsledku nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, je splněn.

37. Všechna napadená ustanovení jsou ke dni rozhodování o tomto návrhu rovněž platná a účinná, a to v totožném znění, v jakém byla aplikována v řízení, z něhož vzešla ústavní stížnost a s ní spojený návrh na zrušení těchto ustanovení. Návrh byl tedy podán oprávněným subjektem vůči ustanovením právního řádu způsobilým být přezkoumána v řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů podle části druhé hlavy druhé oddílu prvního zákona o Ústavním soudu.

V. Znění napadených ustanovení

38. Ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu zní: *„1) Zmešká-li obviněný nebo jeho obhájce z důležitých důvodů lhůtu k podání opravného prostředku, povolí mu, nestanoví-li zákon jinak, orgán, jemuž přísluší o opravném prostředku rozhodovat, navrácení lhůty.*

39. Ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu zní: *„Stížnost se podává u orgánu, proti jehož usnesení stížnost směřuje, a to do tří dnů od oznámení usnesení (§ 137); jestliže se usnesení oznamuje jak obviněnému, tak i jeho opatrovníku nebo obhájci, běží lhůta od toho oznámení, které bylo provedeno nejpozději.“* V nynějším řízení je navrženo zrušení tohoto ustanovení toliko v rozsahu slova „tří“.

40. Znění napadených ustanovení v době vydání rozhodnutí, proti nimž směřovala ústavní stížnost stěžovatelů, s nímž byl spojen návrh na zrušení těchto ustanovení, je totožné s výše sub 38. a 39. uvedeným zněním aktuálně platným a účinným.

VI. Ústavní konformita legislativního procesu

41. Obě napadená ustanovení jsou součástí trestního řádu již od doby nabytí jeho účinnosti a novelizováno bylo každé pouze jednou [ustanovení § 61 odst. 1 trestního řádu zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony (tzv. „velká novela“ trestního řádu), jímž byl do tohoto ustanovení mezi slova „povolí“ a „orgán“ vložen text „nestanoví-li zákon jinak“; ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu zákonem č. 55/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, jímž byla slova „zákonný zástupce“ nahrazena slovem „opatrovník“]. Napadená ustanovení nebyla v řízení před obecnými soudy aplikována ve znění ani jedné z obou zmíněných novel, neboť prvá z nich na případ stěžovatelů nijak nedopadla a druhá nabyla účinnosti až po vydání rozhodnutí, proti nimž brojí v řízení o ústavní stížnosti. Proto napadená ustanovení ve znění zmíněných novel nemohou být samostatně posuzována ani v nynějším řízení před Ústavním soudem. V souladu se svou dřívější judikaturou tak Ústavní soud konstatuje, že přijetí obou napadených ustanovení se událo před nabytím účinnosti Ústavy, a Ústavnímu soudu tedy nepřísluší přezkum ústavní konformity zákonodárného procesu [srov. zejména usnesení sp. zn. Pl. ÚS 5/98 ze dne 22. 4. 1999 (U 32/14 SbNU 309)].

VII. Ústavní konformita ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu

A) K souladu s čl. 37 odst. 3 Listiny

42. Jelikož jde o otázku, která se dotýká problematiky rovnosti, musel se Ústavní soud předně zabývat tím, zda napadené ustanovení nepředstavuje ústavně reprobovanou diskriminaci. Vyšel přitom z tzv. testu diskriminace, resp. jelikož nyní řešená otázka tkví v problematice procesní rovnosti, již v obecné rovině zaručuje čl. 37 odst. 3 Listiny, s přihlédnutím k jeho modifikované podobě tzv. testu rovnosti účastníků [srov. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.), § 35], konkretizované pro podmínky rovnosti v postavení procesních subjektů.

43. Již při zvažování prvního kroku, tedy zda je zde nerovnost (rozdílnost v zacházení) mezi dvěma jednotlivci či skupinami ve srovnatelném (procesním) postavení [srov. k tomu *inter alia multa* např. nálezn ze dne 21. 1. 2003 sp. zn. Pl. ÚS 15/02 (N 11/29 SbNU 79; 40/2003 Sb.); nálezn sp. zn. Pl. ÚS 42/03 ze dne 28. 3. 2006 (N 72/40 SbNU 703; 280/2006 Sb.), § 57; nálezn sp. zn. Pl. ÚS 31/13 ze dne 10. 7. 2014 (N 138/74 SbNU 141; 162/2014 Sb.), § 44; nálezn sp. zn. Pl. ÚS 10/08 ze dne 12. 5. 2009 (N 115/53 SbNU 427; 229/2009 Sb.), § 99; nálezn sp. zn. Pl. ÚS 50/06 ze dne 20. 11. 2007 (N 196/47 SbNU 557; 18/2008 Sb.); § 19; rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ve věci *Burden* proti Spojenému království ze dne 29. 4. 2008, č. stížnosti 13378/05, § 60; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *D. H. a ostatní* proti České republice ze dne 13. 11. 2007, č. stížnosti 57325/00; § 175; rozsudek ESLP ve věci *Willis* proti Spojenému království ze dne 11. 6. 2002, č. stížnosti 36042/97, § 48; rozsudek velkého senátu ESLP ve věci *Oršuš* proti Chorvatsku ze dne 16. 3. 2010, č. stížnosti 15766/03, § 149; aj.], dospěl Ústavní soud k závěru, že o nerovnost ve shora nastíněném smyslu nejde.

44. Ačkoliv totiž za splnění dalších podmínek lze z hlediska rovnosti ve smyslu ustanovení čl. 3 odst. 1 Listiny (resp. ve smyslu ustanovení čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod; dále jen „Úmluva“) srovnávat postavení určitých typů procesních subjektů v právním řízení (srov. např. rozsudek ESLP ve věci *Paulík* proti Slovensku č. stížnosti č. 10699/05 ze dne 10. 10. 2008, § 54 - zde navíc rozdíl v procesním postavení představoval toliko důsledek jiného hmotně-právního postavení), musí se taková úprava současně odlišovat od postavení osoby sice v *de facto* obdobném postavení z hlediska jejího zájmu na řízení (stejný zájem, jaký by v řízení prosazovala jiná osoba ve zvýhodněném procesním postavení, právě opačný zájem, než jaký prosazuje osoba ve zvýhodněném postavení, např. v případě stran v občanském soudním řízení sporném, atd.), ale s *de iure* odlišným právním postavením v takovém řízení.

45. Diskriminace tak zásadně nepřipadá v úvahu tam, kde by měla být založena jen tím, že určité typy procesních subjektů mají *de iure* odlišné procesní postavení, odpovídající jejich *de facto* odlišným právem uznaným zájmům, které v řízení prosazují. Právě odlišný právem reflektovaný zájem na řízení určitého typu procesního subjektu se totiž projevuje v tom, jaká procesní práva a povinnosti mu příslušná procesní úprava přiznává v návaznosti na jeho význam pro dosažení účelu řízení [srov. např. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 16/09 ze dne 19. 1. 2010 (N 8/56 SbNU 69; 48/2010 Sb.), § 26; či usnesení sp. zn. I. ÚS 2428/08 ze dne 10. 2. 2009 (U 2/52 SbNU 751), část III.9)].

46. Test rovnosti účastníků formuloval Ústavní soud s ohledem na postavení žalobce a žalovaného v občanském soudním řízení sporném, přičemž dovodil, že pro splnění kritéria srovnatelného procesního postavení postačuje, že oba tyto procesní subjekty jsou stranami řízení [srov. k tomu nálezný sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.), § 47]. Obviněný i poškozený jsou stranami trestního řízení (§ 12 odst. 6 trestního řádu), nicméně vzhledem ke specifikům v postavení procesních subjektů v trestním řízení nelze tento závěr platný pro obor občanského soudního řízení sporného transponovat v nezměněné podobě i do řízení trestního. To je dáno tím, že z hlediska významu pro dosažení účelu občanského soudního řízení sporného jsou právem reflektované zájmy žalovaného i žalobce identického významu, neboť účelu tohoto druhu právního řízení je dosaženo právě prostřednictvím kvalifikovaného střetu presumovaně protichůdných zájmů těchto dvou procesních stran (viz shora sub 44.).

47. Ústavní soud na tomto místě připomíná, že v řízení o kontrole norem, byť konkrétní, není jeho primární úlohou posuzovat ústavnost napadeného právního předpisu ve světle konkrétní situace.

48. Ohledně rovnosti subjektů trestního řízení, zejména pak osoby, proti níž se řízení vede (dále pro stručnost obecně jen „obviněný“ bez ohledu na konkrétní procesní postavení této osoby), a poškozeného v trestním řízení, je situace odlišná než u žalobce a žalovaného v občanském soudním řízení sporném, neboť právem uznané zájmy procesních subjektů v trestním řízení a vztahy mezi nimi nejsou tak jednoznačně vystižitelné jako vztahy mezi stranami občanského soudního řízení sporného.

49. Rovnost účastníků dle čl. 37 odst. 3 Listiny v oboru trestního řízení Ústavní soud ve své judikatuře připouští zpravidla v souvislosti se vztahem veřejná žaloba – obhajoba [srov. např. nálezný sp. zn. I. ÚS 3235/15 ze dne 26. 4. 2016, § 85; nálezný sp. zn. III. ÚS 599/14 ze dne 5. 11. 2015, § 10; nálezný sp. zn. III. ÚS 2569/14 ze dne 16. 4. 2015 (N 82/77 SbNU 191), § 16 - § 17; nálezný sp. zn. II. ÚS 3780/13 ze dne 11. 11. 2014 (N 206/75 SbNU 313), § 30; nálezný sp. zn. II. ÚS 658/14 ze dne 14. 10. 2014 (N 192/75 SbNU 165); nálezný sp. zn. Pl. ÚS 7/09 ze dne 4. 5. 2010 (N 102/57 SbNU 315; 226/2010 Sb.), § 23; nálezný sp. zn. II. ÚS 2014/07 ze dne 14. 5. 2008 (N 86/49 SbNU 217), § 14; nálezný sp. zn. I. ÚS 608/06 ze dne 29. 4. 2008 (N 79/49 SbNU 153), § 19; nálezný sp. zn. II. ÚS 336/06 ze dne 28. 3. 2007 (N 56/44 SbNU 719); nálezný sp. zn. Pl. ÚS 44/03 ze dne 5. 4. 2005 (N 73/37 SbNU 33; 249/2005 Sb.); nálezný sp. zn. IV. ÚS 343/04 ze dne 14. 3. 2005 (N 55/36 SbNU 581); nálezný sp. zn. Pl. ÚS 15/01 ze dne 31. 10. 2001 (N 164/24 SbNU 201; 424/2001 Sb.); nálezný sp. zn. IV. ÚS 135/99 ze dne 14. 5. 1999 (N 74/14 SbNU 121); nálezný sp. zn. I. ÚS 32/95 ze dne 21. 5. 1996 (N 40/5 SbNU 331)], případně obviněných [srov. např. nálezný sp. zn. I. ÚS 55/04 ze dne 18. 8. 2004 (N 114/34 SbNU 187) či jejich obhájců [srov. např. nálezný sp. zn. Pl. ÚS 41/02 ze dne 28. 1. 2004 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.); nálezný sp. zn. III. ÚS 617/2000 ze dne 4. 10. 2001 (N 143/24 SbNU 27)] mezi sebou.

50. Byl-li do úvah o rovnosti zahrnut i poškozený, dělo se tak zpravidla jen tam, kde jeho výpověď sloužila jako důkaz svědeckou výpovědí [srov. např. nálezný sp. zn. III. ÚS 177/04 ze dne 18. 11. 2004 (N 172/35 SbNU 315)], a tedy šlo stále o situaci rovnosti „zbrání“ mezi obhajobou a veřejnou žalobou, případně tam, kde šlo o nerovnost postavení různých skupin poškozených mezi sebou [srov. nálezný sp. zn. Pl. ÚS 6/2000 ze dne 31. 1. 2001 (N 22/21 SbNU 195; 77/2001 Sb.) a nálezný sp. zn. I. ÚS

570/99 ze dne 12. 6. 2001 (N 87/22 SbNU 227)]. Důvodem, proč Ústavní soud nesrovnává postavení obviněného a poškozeného v trestním řízení, je rozdílný význam právem reflektovaných zájmů těchto dvou kategorií subjektů pro dosažení účelu (resp. účelů) trestního řízení, což se projevuje i v právní úpravě postavení těchto dvou stran.

51. Subjekty hlavního trestně-procesního vztahu jsou obviněný a orgány činné v trestním řízení. Právní řád uznává bezprostřední zájem obviněného na výsledku řízení, a proto jej rovněž vybavuje řadou práv, která mu zajišťují potenciálně (tj. bez ohledu na to, zda se tak prokážou i v každém individuálním případě) efektivní možnost ovlivnit výsledek řízení ve svůj prospěch. Jelikož v průběhu trestního řízení dochází ke značně citelným zásahům do práv a svobod obviněného, přičemž toto řízení směřuje v případě uznání viny k uložení trestu, který představuje rovněž vždy *per se* další podstatný zásah do jeho základních práv a svobod, musí právní úprava trestního řízení umožňovat obviněnému alespoň potenciálně (v závislosti na okolnostech konkrétního případu) efektivně ovlivnit vývoj a výsledek trestního řízení v jeho prospěch. Tato *conditio sine qua non* souladnosti právní úpravy trestního řízení s požadavky spravedlivého procesu zůstává nezměněna po celý průběh trestního řízení, ačkoliv jinak se v něm postavení obviněného v relaci k orgánům činným v trestním řízení podstatně mění (srov. postavení státního zástupce jakožto garanta práv obviněného v přípravném řízení vs. postavení státního zástupce v hlavním líčení jakožto strany řízení prokazující vinu obžalovaného).

52. Oproti tomu poškozený není subjektem hlavního, ale toliko vedlejšího trestně-procesního vztahu. Současně se zpravidla jedná o významný pramen důkazu, což však bezprostředně nesouvisí s právním řádem uznaným zájmem poškozeného na trestním řízení, nýbrž naopak se zájmem orgánů činných v trestním řízení na řádném zjištění skutkového stavu v souladu s ustanovením § 2 odst. 5 trestního řádu. Právní řád chrání jako primární zájem poškozeného na trestním řízení v podstatě vypořádání všech penězi ocnitelných nároků soukromoprávního charakteru, které poškozenému vznikly za pachatelem v důsledku spáchání trestného činu (náhrada škody, nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení). Ačkoliv právní řád mimo to uznává ještě další dílčí zájmy poškozeného na trestním řízení (viz níže sub 59. a násl.), neuznává zásadně za právně relevantní zájem poškozeného na odsouzení pachatele. V trestním řízení se tak nepotýká obviněný přímo s poškozeným, nýbrž s orgány činnými v trestním řízení, a to i v té rovině řízení, v níž poškozený uplatňuje své právo na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení (dále jen „adhezní nárok“). Jakkoliv je totiž adhezní řízení svým charakterem ovládáno zásadou dispoziční, neboť se vede toliko tehdy, připojí-li se poškozený s adhezním nárokem k trestnímu stíhání (§ 43 odst. 3 trestního řádu), jakmile je tímto způsobem iniciováno, postupují orgány činné v trestním řízení zásadně (srov. PŮRY, F. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1333) i ohledně zjišťování skutkového stavu v rozsahu rozhodném pro rozhodnutí o adhezním nároku v souladu se zásadou vyhledávací, tedy stává se z něj integrální součást trestního řízení.

53. Není možno přisvědčit námitce stěžovatelů, že hmotně-právní úprava nároku poškozených na náhradu škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení má relevanci i pro výklad úpravy adhezního řízení v rámci trestního řízení a že adhezní řízení je soukromoprávním sporem dvou rovnoprávných stran. Konstrukce adhezního řízení je totiž ovládána principem, že případné nepřiznání v něm uplatněného nároku v plné výši nikterak negativně neovlivňuje možnost poškozeného uplatnit

v rozsahu, v němž nebyl uspokojen v trestním řízení, své nároky občansko-právním pořadem práva. Trestní soudy tak nemají možnost nárok poškozeného zamítnout a adhezní řízení tak nezakládá překážku *rei iudicatae*, od okamžiku uplatnění nároku se staví promlčecí doba, náhrada nákladů řízení je zde poškozenému přiznávána zásadně ve stejném rozsahu jako v řízení ve věcech občansko-právních atd.

54. Komparativním pohledem tak nutno dospět k závěru, že procesní postavení poškozeného uplatnivšího svůj nárok v adhezním řízení je v řadě ohledů výhodnější než postavení poškozeného, který identický nárok uplatní v řízení ve věcech občansko-právních. Lze proto ovšem na druhou stranu po poškozeném požadovat, aby v trestním řízení strpěl případnou dílčí nevýhodu oproti postavení, jaké by měl v řízení občansko-právním. Současná koncepce jeho postavení v trestním řízení je totiž dostatečně efektivní k ochraně jeho zájmů a nebylo by legitimní nabourávat koncepci trestního řízení tím, že by se ohledně poškozeného u konkrétních institutů uplatňovala vždy ta úprava, která by pro něj byla výhodnější.

55. V současné době je již nutno uznat, že postavení poškozeného nelze redukovat toliko na uspokojení jeho adhezních nároků (viz dále), přesto však při porovnání právem uznaných zájmů poškozeného a obviněného v trestním řízení, jakož i procesních práv umožňujících tyto zájmy efektivně prosazovat, nelze konstatovat, že by postavení poškozeného bylo zcela srovnatelné s postavením obviněného, jež se v trestním řízení zpravidla snaží odvrátit či zmírnit hrozbu uznání viny trestným činem a nastoupení právního následku za něj, který představuje jeden z nejvýraznějších projevů veřejné moci a nejcitelnějších zásahů do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce.

56. Lze tedy uzavřít, že obviněný a poškozený nejsou v trestním řízení subjekty se srovnatelným procesním postavením ve smyslu čl. 3 odst. 1 Listiny a čl. 37 odst. 3 Listiny, a tedy rozdílnost úpravy jejich procesního postavení v míře, v jaké vyjadřuje rozdílnost právem uznaných zájmů těchto dvou kategorií procesních subjektů ve vztahu k dosažení účelu (resp. účelů) trestního řízení, neporušuje zásadu rovnosti.

B) Identifikace dalších možných ústavních nesouladů

57. Jelikož v nyní projednávané věci nejde o ústavně reprobovanou nerovnost, musel dále Ústavní soud posuzovat, zda neumožněním využít institutu navrácení lhůty poškozenému není porušeno některé z jeho jiných základních práv či svobod. V úvahu zde připadá zejména právo na přístup k soudu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy a právo na účinný opravný prostředek zaručené čl. 13 Úmluvy. Toto posouzení se nemůže obejít bez rozboru podstaty kategorie poškozeného jakožto procesního subjektu trestního řízení, resp. bez zjištění, jaký je právním řádem přiznaný účel účasti tohoto procesního subjektu na trestním řízení a jak do naplňování tohoto účelu může zasahovat skutečnost, že poškozenému není umožněno žádat o navrácení lhůty.

58. V nazírání na základní práva a svobody poškozených v trestním řízení přitom došlo zejména v posledních letech ke značnému vývoji, a to legislativnímu, judikaturnímu i doktrinárnímu. Zatímco výchozí pozice poškozeného v trestním řízení po roce 1989 odpovídala i vládou připomínanému pojetí, že účast poškozeného v adhezním řízení není ničím jiným než *beneficio legi*, a tedy že v trestním řízení

prakticky nemohlo dojít k porušení základních práv a svobod poškozeného, toto pojetí doznalo dramatického posunu.

59. Vývoj legislativy upravující postavení poškozeného v trestním řízení po roce 1989 lze charakterizovat jako směřující k posílení a prohloubení jeho práv. Žádná novela trestního řádu prakticky nevedla k zúžení práv poškozeného (s určitou výhradou k novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb., bod 43., která zavedla i v současnosti platný a účinný § 43 odst. 2 trestního řádu, přičemž tato novela neměla za cíl zúžit práva poškozeného, ale přesněji definovat jeho pojem). Tak např. novely trestního řádu provedené zákony č. 283/2004 Sb. a č. 41/2009 Sb. rozšířily možnosti ochrany poškozeného jakožto svědka; novela trestního řádu provedená zákonem č. 181/2011 Sb. rozšířila katalog způsobilých adhezních nároků o nárok na náhradu nemajetkové újmy a na vydání bezdůvodného obohacení a rovněž zavedla právo poškozeného na bezplatné zastupování či zastupování za sníženou odměnu (§ 51a trestního řádu); novela trestního zákona provedená zákonem č. 86/2015 Sb. usnadnila zajišťování nároku poškozeného; dosud ještě neúčinná novela trestního řádu provedená zákonem č. 59/2017 Sb. pak rozšiřuje katalog způsobilých adhezních nároků i o dlužné výživné.

60. Mimořádně významně postavení poškozeného posílil i zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů, který novelizoval trestní řád tak, že výslovně zavedl poučovací povinnost soudu ohledně specifikace adhezního nároku poškozeným, dále zavedl právo účasti zmocněnce poškozeného a zúčastněné osoby již na úkonech přípravného řízení, včetně možnosti klást otázky při výsledcích (§ 51 trestního řádu). Tím se tedy poškozenému otevřela možnost alespoň zprostředkované účasti na trestním řízení již ve stadiu přípravného řízení, včetně možnosti ovlivňovat vývoj dokazování prováděný v jeho rámci orgány činnými v trestním řízení. Tak se jeho možnost účinně ovlivňovat průběh řízení přiblížila o další krok možnostem obviněného.

61. Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů, značně posílil práva oběti trestného činu tím, že této přiznal celý katalog nových práv. Oběť přitom ve velké řadě případů bude současně i poškozeným dle ustanovení § 43 odst. 1 trestního řádu, s čímž tento předpis na některých místech výslovně počítá. Poškozený, který je zároveň i obětí trestného činu, má tak právo učinit prohlášení o dopadech trestného činu (§ 43 odst. 4 trestního řádu) a je-li zvláště zranitelnou obětí či je-li mladší osmnácti let, má zásadně právo na bezplatné právní zastoupení, i kdyby nebyla splněna podmínka, že si je nemůže dovolit na svůj náklad (§ 51a odst. 2 trestního řádu). Výrazem legislativní změny v nazírání na postavení poškozeného jakožto kategorie subjektů trestního řízení lze demonstrovat i na výslovném zakotvení zásady zajištění práv poškozeného v § 2 odst. 15 trestního řádu, zavedené rovněž v úvodu tohoto odstavce specifikovaným zákonem č. 45/2013 Sb.

62. V souladu s legislativním vývojem si i doktrína všimá posunu ve vnímání postavení poškozeného jakožto kategorie subjektů trestního řízení, a to jak v legislativně akcentovaném vývoji postavení poškozeného v adhezním řízení (z poslední doby srov. např. BERANOVÁ, A. Úvahy nad právní úpravou adhezního řízení de lege ferenda. In: *Trestněprávní revue*, 2016, č. 10, s. 221-225; ZŮBEK, J., VRBA, M. Poškozený a právo odporu. In: *Trestněprávní revue*, 2012, č. 9, s. 195-204; ZŮBEK, J. Nárok poškozeného z pohledu trestního, civilního a insolvenčního řízení. In: *Právní*

rozhledy, 2014, č. 4, s. 121-127; VISINGER, R. Náhrada nemajetkové újmy v adhezním řízení. In: *Trestněprávní revue*, 2011, č. 3, s. 74-78 aj.), tak v přiznávání dalších práv poškozenému, zejména práva na účinné vyšetřování (srov. např. ŠČERBA, F. Právo na účinné vyšetřování ve světle judikatury Ústavního soudu. In: *Trestněprávní revue*, 2016, č. 7-8, s. 157-166; BLAŽKOVÁ, K. Právo na účinné vyšetřování. Dochází na třetím Ústavním soudu k výrazné změně v koncepci ochrany základních práv? In: *Jurisprudence*, 2016, č. 5, s. 3-14; KONŮPKA, P. Právo poškozeného na účinné a nezávislé vyšetření některých trestných činů jako základní lidské právo. In: *Státní zastupitelství*, 2010, č. 9, s. 7-17 aj.). Souhrnně lze k doktrinálnímu vývoji uvést, že panuje obecně pozitivní hodnocení nastíněného vývoje legislativy posilující práva poškozeného, jakož i celkové myšlenky práva na účinné vyšetřování, ačkoliv jsou vznášeny kritické připomínky vůči jednotlivým dílčím aspektům předmětné problematiky, zejména praktickým nedokonalostem právní úpravy a tendenci příliš rozšiřovat právo na účinné vyšetřování.

63. Zmíněný posun lze demonstrovat i na přístupu Ústavního soudu. Ten tak např. ve své dřívější judikatuře odmítal vůbec přiznat poškozeným právo na rovné zacházení v řízení [srov. např. usnesení III. ÚS 587/04 ze dne 9. 11. 2004 (U 53/35 SbNU 621)] a vzhledem k jejich možnosti domáhat se svých nároků v řízení ve věcech občanskoprávních, nebyl-li tento nárok uspokojen v adhezním řízení, dokonce Ústavní soud neshledával u následně podaných ústavních stížností poškozených splnění zásady subsidiarity ústavní stížnosti, (srov. k tomu např. usnesení sp. zn. III. ÚS 3517/10 ze dne 18. 2. 2011, sp. zn. III. ÚS 2685/09 ze dne 7. 1. 2010, sp. zn. I. ÚS 413/01 ze dne 28. 4. 2004, sp. zn. II. ÚS 431/04 ze dne 25. 11. 2004, sp. zn. I. ÚS 612/04 ze dne 10. 2. 2005, sp. zn. IV. ÚS 87/05 ze dne 28. 5. 2007, sp. zn. IV. ÚS 1673/09 ze dne 3. 8. 2009), čímž jim rovněž *de facto* odpíral uplatňování i jiných základních práv. Do této doby spadá i vládou odkazované rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 509/05 ze dne 5. 4. 2006).

64. V posledních letech však začalo docházet k pozvolnému obratu v nazírání Ústavního soudu na postavení poškozeného. Ústavní soud začal ve své judikatuře významně akcentovat zejména právo poškozených na účinné vyšetřování v případech podezření z trestných činů, představujících svou povahou zásah do práv chráněných čl. 2, 3 a 4 Úmluvy [srov. *inter alia multa* např. rozsudek ESLP ve věci El-Masri proti Makedonii (velký senát) ze dne 13. 12. 2012, č. stížnosti 39630/09, § 182); rozsudek ESLP ve věci Jeronovičs proti Lotyšsku (velký senát) ze dne 5. 7. 2016, č. stížnosti 44898/10, § 104; rozsudek ESLP ve věci Šilih proti Slovinsku (velký senát) ze dne 9. 4. 2009, č. stížnosti 71463/01, § 154; rozsudek ESLP ve věci Brecknell proti Spojenému království ze dne 27. 11. 2007, č. stížnosti 32457/04, § 65; rozsudek ESLP ve věci Nachova a ostatní proti Bulharsku ze dne 6. 7. 2005, č. stížností 43577/98 a 43579/98, § 110; rozsudek ESLP ve věci Husayn (Abu Zubaydah) proti Polsku ze dne 29. 7. 2014, č. stížnosti 7511/13, § 479; rozsudek ESLP ve věci Lyapin proti Rusku ze dne 24. 7. 2014, č. stížnosti 46956/09, § 125; rozsudek ESLP ve věci Buntov proti Rusku ze dne 5. 6. 2012, č. stížnosti 27026/10, § 120; rozsudek ESLP ve věci Lunev proti Ukrajině ze dne 22. 10. 2015, č. stížnosti 4725/13, § 90; rozsudek ESLP ve věci Tanrikulu proti Turecku (velký senát) ze dne 8. 7. 1999, č. stížnosti 23763/94, § 103; nález sp. zn. III. ÚS 1716/16 ze dne 9. 8. 2016, § 31; nález sp. zn. I. ÚS 1565/14 ze dne 2. 3. 2015 (N 51/76 SbNU 691), § 43; nález sp. zn. I. ÚS 3196/12 ze dne 12. 8. 2014 (N 152/74 SbNU 301), § 17; usnesení sp. zn. I. ÚS 2886/13 ze dne 29. 10. 2013, § 18 aj.].

65. Sporadicky judikatura ESLP rovněž naznačuje, že právo na účinné vyšetřování by se mohlo za určitých okolností rozšiřovat i na případy, v nichž mělo trestným činem být zasaženo do jiného práva garantovaného Úmluvou či jejími protokoly, např. práva na pokojné užívání majetku (srov. rozsudek ESLP ve věci Blumberga proti Lotyšsku ze dne 14. 10. 2008, č. stížnosti 70930/01, § 67). Ačkoliv obecně vzato jak Ústavní soud, tak ESLP vykládají právo na účinné vyšetřování jako garanci řádného procesu, nikoliv garanci výsledku, ESLP již v několika rozhodnutích dospěl k závěru, že je-li porušení některého ze základních lidských práv, jež jsou vybavena procedurální rovinou v podobě práva na účinné vyšetřování, v rámci následného vyšetřování zjištěno, musí být takové porušení rovněž i náležitě potrestáno, a to tak, aby bylo dosaženo dostatečně odrazujícího efektu [srov. např. rozsudek ESLP ve věc Gäfgen proti Německu (velký senát) ze dne 1. 6. 2010, č. stížnosti 229785/05, § 123; či rozsudek ESLP ve věci Jeronovičs proti Lotyšsku (velký senát) ze dne 5. 7. 2016, č. stížnosti 44898/10, § 106]. Tím se obsah práva na účinné vyšetřování posouvá dokonce velmi blízko k právu na určitý způsob potrestání pachatele.

66. Ke změně náhledu na postavení poškozeného ovšem došlo i ve vztahu k adheznímu řízení, tedy i v tom ohledu, v němž poškozený toliko uplatňuje svůj adhezní nárok. Ústavní soud tak rovněž počal již v rámci adhezního řízení přiznávat poškozeným ochranu nejen práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny [k tomu srov. např. nálezn sp. zn. I. ÚS 3456/15 ze dne 9. 8. 2016, část IV.b)], ale připustil dokonce i možné porušení práva na rovnost v řízení dle čl. 37 odst. 3 Listiny, jestliže se trestní řízení koncentruje toliko na obviněného, zatímco poškozený je ignorován [srov. nálezn sp. zn. II. ÚS 289/12 ze dne 9. 10. 2012 (N 170/67 SbNU 83), § 36].

67. Lze tedy uzavřít, že procesní postavení poškozeného v trestním řízení není nadále redukovatelné toliko na zpravidla významný pramen důkazu a na subjekt, jemuž má v trestním řízení být usnadněno vyrovnání jeho majetkoprávních nároků vzniklých v přímé souvislosti se spácháním trestného činu vůči pachateli. Poškozený v trestním řízení realizuje, respektive realizovat může, i některá svá základní práva a svobody, představující tzv. „tvrdé jádro“ lidských práv (zejména zmíněné čl. 2 – 4 Úmluvy). Vývoj nastíněný v předcházejících odstavcích proto jednoznačně dospěl do bodu, v němž na postavení poškozeného v trestním řízení nelze nadále nazírat jakožto na doplňkové, bez něhož by se poškozený stejně ochrany všech svých právem uznaných zájmů domohl (typicky uplatněním adhezního nároku v řízení ve věcech občanskoprávních), a v němž by tedy bylo možno vždy uzavřít, že mu v trestním řízení žádná ochrana základních práv či svobod nepřísluší pro předčasnost.

C) K souladu s čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 13 Úmluvy

68. Nutno proto nyní zkoumat, jak vyloučení možnosti žádat o navrácení lhůty zasahuje do realizace procesních práv poškozeným a zda tento zásah může představovat porušení práva na soudní ochranu či jiného základního práva či svobody. Institut navrácení lhůty je spojen toliko s podáváním opravných prostředků, s výjimkou dovolání (srov. § 265e odst. 4 trestního řádu), k jehož podání však poškozený není způsobilým subjektem (srov. § 265d odst. 1 trestního řádu *a contrario*). Poškozený je subjektem oprávněným k podání opravného prostředku proti celé řadě rozhodnutí, která se mohou týkat jak ryze procesních otázek (např. § 49 či § 51a odst. 6 trestního řádu), tak i jeho adhezních nároků [např. § 246 odst. 1 písm. d) trestního řádu], či samotného

vyřízení merita věci, není-li jím rozhodnutí o vině a trestu (např. § 159a odst. 6, § 171 odst. 2, § 172 odst. 3, § 223a odst. 2 či § 308 odst. 4 trestního řádu).

69. Smyslem institutu navrácení lhůty je umožnění oprávněné osobě (za současného stavu toliko obviněného a jeho obhájce) dosáhnout věcného projednání jejího opravného prostředku i tehdy, když zákonná lhůta k jeho podání už uplynula, stalo-li se tak z důležitých důvodů na straně této oprávněné osoby. Důležitým důvodem je překážka, která zcela brání oprávněné osobě v podání byť blanketního opravného prostředku, nelze jí ji klást k tíži a buď ji nelze překonat vůbec, nebo by takové překonání nebylo po oprávněné osobě možno spravedlivě požadovat. Může jít např. o živelní katastrofu, náhlé zhoršení zdravotního stavu, náhlé úmrtí v rodině atd. (srov. např. ŠÁMAL, P., GRIVNA, T. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, k § 61, bod 3.)

70. Z tohoto smyslu lze pak dovodit i účel tohoto institutu, jímž je předejití situacím, kdy realizaci práva podat opravný prostředek brání určitá skutečnost, na níž oprávněná osoba nemá vinu a již nemůže ovlivnit buď vůbec, nebo jen za cenu, kterou by po ní nebylo spravedlivé žádat. Jinými slovy, účelem institutu navrácení lhůty je relativizace charakteru lhůt k podání opravných prostředků oprávněnou osobou, a tím i odstranění eventuální tvrdosti, která by z toho mohla vzejít.

71. Vzhledem k relativně krátkým lhůtám pro podání opravných prostředků v trestním řízení oproti jiným právním řízením, v nichž lhůta k podání opravného prostředku činí zpravidla 15 dní (srov. § 172 odst. 1, § 175 odst. 1, § 204 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, či § 83 odst. 1 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů), je proto tento institut nutné vnímat jako jednu z garancí práva na s přístup poškozeného k soudu, neboť zabraňuje případům, kdy je oprávněné osobě znemožněno přinejmenším potenciálně efektivně ovlivnit průběh řízení ve svůj prospěch prostřednictvím své argumentace (příp. i novými důkazními návrhy) v opravném řízení jen z formálních důvodů, které oprávněná osoba nemohla ovlivnit, resp. toto po ní nebylo spravedlivé požadovat, a to v kombinaci s krátkou lhůtou k uplatnění této argumentace.

72. V tomto řízení o konkrétní kontrole norem nelze odhlédnout od toho, že stížnost, již v původním trestním řízení krajský soud zamítl pro opožděnost, směřovala proti usnesení o uložení povinnosti k náhradě nákladů poškozených dle ustanovení § 154 trestního řádu obviněnému. Jak správně stěžovatelé poukázali ve své ústavní stížnosti, náhrada nákladů trestního řízení jim mohla být přiznána právě toliko postupem dle tohoto ustanovení, a tedy na rozdíl od jiných nároků, jež mohli uplatnit v adhezním řízení, ji nemohli uplatnit v řízení ve věcech občanskoprávních. Civilní soud totiž náhradu nákladů poškozených v trestním řízení podle trestního řádu přiznat nemůže. Zamítnutím stížnosti stěžovatelů krajským soudem bez toho, aby se jí tento materiálně zabýval, tak definitivně zanikla možnost stěžovatelů se náhrady těchto nákladů domáhat.

73. V této souvislosti považuje Ústavní soud za nutné zdůraznit, že na náhradu nákladů poškozeného v trestním řízení je třeba nahlížet odlišně než na náhradu nákladů soudního řízení ve věcech občanskoprávních. Náhrada nákladů poškozeného v trestním řízení nemá svůj ekvivalent v podobě náhrady nákladů obviněného poškozeným, nelze ji ani výjimečně snížit či nepřiznat, byl-li poškozený úspěšný jen zčásti či nebyl-li

úspěšný vůbec, naopak je-li poškozený úspěšný jen zčásti, náleží mu dle § 154 odst. 1 trestního řádu vždy plná náhrada nákladů. Ustanovení § 154 odst. 2 trestního řádu navíc rozšiřuje náhradu nákladů poškozeného i nad rámec nákladů účelně vynaložených k uplatnění nároku, ale i na náhradu nákladů, které mu vznikly vůbec v souvislosti s účastí na trestním řízení, i když žádný nárok v adhezním řízení neuplatnil (srov. ŠÁMAL, P., ŠKVAJN, P. Komentář k § 154 odst. 2. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, bod 4.). Účast poškozeného v trestním řízení totiž má, i kdyby v něm tento neuplatňoval žádný nárok v adhezním řízení, již sama o sobě satisfakční funkci (srov. KRÁL, V. Komentář k § 154 odst. 2. In: DRAŠTÍK, A., FENYK, J. In: *Trestní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, bod 8.). Náhrada nákladů poškozeného v trestním řízení proto nepředstavuje pouze příslušenství pohledávky, již poškozený v adhezním řízení uplatňuje, ale zcela samostatný nárok poškozeného, který slouží k zajištění jeho veřejného subjektivního práva k účasti na trestním řízení. Z tohoto důvodu se ohledně náhrady nákladů poškozeného nemohou samy o sobě uplatnit omezení ústavního přezkumu tzv. bagatelních věcí, který vyžaduje určitou intenzitu zásahu, projevující se u nároků na peněžité plnění určitou výší částky [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 2018/15 ze dne 19. 1. 2016, § 19; nález sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89), § 31; nález sp. zn. IV. ÚS 4489/12 ze dne 4. 6. 2014 (N 114/73 SbNU 785); § 13; či nález sp. zn. II. ÚS 2067/14 ze dne 23. 6. 2015 (N 119/77 SbNU 739), § 18; a judikaturu, na niž tato rozhodnutí odkazují].

74. Nehledě ke specifickým náhradám nákladů poškozeného v trestním řízení by obdobná situace jako v případě stěžovatelů mohla nastat rovněž tehdy, domáhali-li by se opravným prostředkem v trestním řízení práva na účinné vyšetřování, neboť to vyžaduje předchozí vyčerpání opravných prostředků proti rozhodnutí, jímž orgány činné v trestním řízení vyjadřují vůli dále se věcí nezabývat (typicky stížnost proti odložení věci dle ustanovení § 159a odst. 6 trestního řádu či stížnost proti zastavení trestního stíhání dle ustanovení § 171 odst. 2 trestního řádu), k tomu srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1565/14 ze dne 2. 3. 2015 (N 51/76 SbNU 691), § 27 a § 32. Bez předchozího vyčerpání těchto opravných prostředků se tedy poškozený dále svého práva na účinné vyšetřování domáhat nemůže [srov. např. usnesení sp. zn. II. ÚS 2166/14 ze dne 28. 8. 2014 (U 14/74 SbNU 623), § 7.], byť toto právo představuje prostředek k ochraně před zásahy do práva na život či práva nebýt mučen, tedy před zásahy typově velmi citelnými.

75. Je tedy zřejmé, že v těchto případech je možnost žádat z omluvitelných důvodů o navrácení lhůty součástí práva na přístup poškozeného k soudu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a práva na účinný opravný prostředek ve smyslu čl. 13 Úmluvy, neboť využití těchto opravných prostředků je zde *conditio sine qua non* pro poskytnutí ochrany těmto právům poškozeného, neboť ten se jich nemůže domáhat jakkoliv jinak, než podáním opravného prostředku v trestním řízení.

76. Ústavní soud se proto neztotožňuje s názorem vlády, že pouhá přináležitost navrácení lhůty do okruhu institutů *favoris defensionis* vylučuje možnost jeho přiznání jiným kategoriím subjektů trestního řízení. Předně je nutno uvést, že účelem institutů *favoris defensionis* není bezdůvodné zvýhodnění obviněného *per se*, neboť toto zvýhodnění má obviněnému kompenzovat faktickou nerovnost mezi možnostmi účinně ovlivnit průběh či výsledek trestního řízení orgánů činných v trestním řízení a jeho vlastními. Část těchto institutů tak je sice nerozlučně spjata s postavením obviněného

jakožto kategorie subjektů trestního řízení, neboť má kompenzovat nerovnost, která nevzniká mezi nikým jiným, než mezi ním a orgány činnými v trestním řízení (např. právo nepřispívat aktivně ke svému usvědčení či právo na nutnou obhajobu), část ovšem nikoliv. Institut navrácení lhůty patří nepochybně do druhé zmíněné části.

77. Obviněný se totiž nijak neliší od poškozeného v tom, že u něj jakožto u jednotlivce nelze *a priori* vyloučit možnost podat opravný prostředek z některého z důvodů uvedených výše sub 69. s tím, že kdyby mu nebylo umožněno navrácení lhůty, nebylo by možno vyloučit, že toto zmeškání, které mu nelze klást k tíži, s sebou ponese nenapravitelné zásahy do jeho základních práv a svobod (srov. k tomu obdobně nálezy sp. zn. IV. ÚS 276/04 ze dne 3. 8. 2005 (N 149/38 SbNU 189, část IV.). I při vědomí nesrovnatelnosti postavení obviněného a jiných stran trestního řízení v obecné rovině (viz výše sub 43. a dále) v tomto parciálním aspektu není proto důvodu činit rozdíl mezi obviněným a poškozeným.

78. K tomu je potřeba připomenout, že institut obdobný institutu navrácení lhůty dle § 61 trestního řádu obsahují ve vztahu k subjektu řízení, který je jednotlivcem nevykonávajícím veřejnou moc, i všechny další hlavní procesně-právní kodexy. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, tak upravuje v ustanovení § 58 institut prominutí zmeškání lhůty; zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 41 institut navrácení v předešlý stav; zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 40 odst. 5 institut prominutí zmeškání lhůty; zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 37 institut navrácení lhůty v předešlý stav. Smyslem všech těchto institutů je umožnit subjektům řízení dosažení toho, že příslušný orgán veřejné moci v opravném řízení projedná jejich opravné prostředky, které z důvodů, jež jim nelze klást k tíži, nepodaly včas. Institut navrácení lhůty dle ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu proto nelze považovat za výjimečný. Je naopak raritou, že trestní řád tuto možnost omezuje jen na dvě kategorie subjektů trestního řízení, neboť naopak tato možnost představuje v zásadě běžnou součást všech českých právních řízení.

79. Nepoužitelnost testu přímé diskriminace, resp. tzv. testu rovnosti účastníků na nynější případ pro nesrovnatelnost obecné právní úpravy postavení subjektů trestního řízení, zde zejména poškozeného a obviněného, nutí Ústavní soud k tomu, aby věnoval zvýšenou pozornost důsledku případného přiznání práva žádat o navrácení lhůty poškozenému na vzájemně odlišné postavení kategorií subjektů trestního řízení a na celkovou koncepci trestního řízení, neboť tyto otázky, respektuje-li jejich řešení ústavněprávní požadavky (např. čl. 90 a 96 Ústavy, čl. 36 až 40 Listiny), jsou věcí zákonodárce. I když tedy Ústavní soud dospěje k závěru, že institut navrácení lhůty není nutně spojen jen s některou kategorií subjektů trestního řízení, musí zvažovat, zda rozšířením použití tohoto institutu doménu zákonodárce nenaruší.

80. Pro tuto otázku je rozhodné, že umožněním navrácení lhůty i poškozenému a jeho zmocněnci nedochází ke zhoršení procesního postavení obviněného. Nerozšiřuje se jím totiž okruh rozhodnutí, proti nimž může poškozený podat opravný prostředek, a nijak se jím ani nezmenšuje možnost obviněného ovlivnit výsledek řízení o tomto opravném prostředku. Nachází se totiž zcela mimo sféru ovlivnění obviněného, zda poškozený podá či nepodá svůj opravný prostředek řádně a včas.

81. Nedošlo by jím ani k podstatnějšímu zásahu do koncepce trestního řízení, neboť její vývoj v posledních letech jednoznačně tenduje k posilování ochrany práv poškozeného (viz výše sub 59. a násl.) a jak bylo popsáno výše, lze nalézt obdobný důvod pro zvýhodnění poškozeného přiznáním možnosti požádat o navrácení lhůty jako pro stejné, již existující, zvýhodnění obviněného, navíc je v souladu s postavením procesních subjektů v jiných právních řízeních (viz výše sub 78.). Ani z praktického hlediska nelze předpokládat masivní změny, neboť využití tohoto institutu připadá v úvahu pouze za mimořádných okolností (viz výše sub 69.), přičemž trestní řízení zatěžuje toliko nepatrnými průtahy, spojenými s rozhodnutím o žádosti o navrácení lhůty a eventuálním vyřízením opravného prostředku poškozeného se zpožděním oproti tomu, kdyby byl býval podán včas. Systémová změna trestního řízení v důsledku přiznání práva žádat o navrácení lhůty i poškozenému je tedy vyloučena.

82. Ústavní soud proto konstatuje, že napadené ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu neumožňuje poškozenému efektivní uplatnění jeho práva na přístup k soudu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy a práva na účinný prostředek nápravy zaručený čl. 13 Úmluvy. To však toliko za předpokladu, že poškozený opravným prostředkem podaným z omluvitelného důvodu až po uplynutí lhůty prosazuje své právo, jež nemůže uplatnit jinak, než právě v trestním řízení.

D) K možnosti ústavně-konformní interpretace

83. Ústavní soud setrvale ve své judikatuře v řízení o kontrole norem konstatuje prioritu ústavně-konformního výkladu před zrušením napadeného ustanovení [srov. k tomu např. nález sp. zn. Pl. ÚS 22/16 ze dne 27. 6. 2014, Pl. ÚS 15/98 ze dne 31. 3. 1999 (N 48/13 SbNU 341; 83/1999 Sb.); usnesení sp. zn. Pl. ÚS 24/2000 ze dne 12. 10. 2001 (U 37/24 SbNU 535); nález sp. zn. Pl. ÚS 4/99 ze dne 16. 6. 1999 (N 93/14 SbNU 263; 192/1999 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 33/10 ze dne 23. 4. 2013 (N 62/69 SbNU 177; 154/2013 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 16/08 ze dne 29. 9. 2010 (N 203/58 SbNU 801; 310/2010 Sb.), § 13; nález sp. zn. Pl. ÚS 69/06 ze dne 29. 1. 2008 (N 22/48 SbNU 243; 269/2008 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 54/05 ze dne 22. 1. 2008 (N 16/48 SbNU 167; 265/2008 Sb.); § 32; nález sp. zn. Pl. ÚS 5/05 ze dne 4. 4. 2006 (N 77/41 SbNU 11; 303/2006 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 44/03 ze dne 5. 4. 2005 (N 73/37 SbNU 33; 249/2005 Sb.); aj.]. Proto i v nynějším případě musí Ústavní soud zvážit, zda napadené ustanovení je možno vykládat tak, aby bylo v souladu se základními právy poškozeného uvedenými sub 82.

84. Již v minulosti Ústavní soud připustil, že porušení práva poškozeného na soudní ochranu může být založeno již jen nepřiměřenou interpretací výslovného ustanovení trestního řádu (srov. nález sp. zn. III. ÚS 2916/15 ze dne 28. 2. 2017, § 27). Je proto na místě se zabývat tím, zda je možno nalézt takovou interpretační metodu, díky níž by žádost o navrácení lhůty byla v tomto případě použitelná i pro poškozeného. Jelikož znění napadeného ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu jednoznačně uvádí jako jediné oprávněné osoby obviněného a jeho obhájce, je zřejmé, že vztažení tohoto ustanovení i na poškozeného a jeho zmocněnce, se nachází již mimo dosah jakkoliv extenzivního výkladu. Jedinou interpretační metodou, která by zde tak mohla připadat v úvahu, je analogie.

85. Předpokladem použití analogie je, že mu nebrání ústavní zákaz. Trestně-procesní doktrína se jednomyslně shoduje na tom, že analogie v trestním právu

procesním je v zásadě přípustná, a to jak ve prospěch, tak i v neprospěch obviněného, nevykračuje-li z určitých limitů (srov. KUČTA, J.; KRATOCHVÍL, V. In: ŠÁMAL, P.; MUSIL, J.; KUČTA, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 53nn; JELÍNEK, J. In: JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vydání. Praha: Leges, 2011, s. 67; FENYK, J. In: FENYK, J.; CÍSAŘOVÁ, D.; GRIVNA, T. a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 43). Podmínky pro použití analogie vztaheny na trestní právo procesní vedou k závěru, že tyto limity jsou vytyčeny tím, že použitím analogie nesmí dojít k rozšíření možnosti zasáhnout do základních práv či svobod i nad rámec zákonem explicitně stanovených podmínek, nebo tam, kde to povaha ustanovení jednoznačně nepřipouští, např. tam, kde by se tímto způsobem rozšiřovaly zákonem taxativně vymezené způsoby rozhodování soudu (srov. ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, k § 1, bod 7). Obdobné limity pro použití analogie existují např. i v německé doktríně (srov. KUDLICH, H., In: KNAUER, Ch.; KUDLICH, H.; SCHNEIDER, H. *Münchener Kommentar zur StPO*. Mnichov: C. H. Beck, 2014, úvod, část IV.1., bod 602). Ústavní soud proto musí zvážit, zda v nynějším případě na tyto limity nenaráží.

86. V projednávané věci je proto nutno posoudit, zda by analogický výklad napadeného ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu neprolamoval limity přípustného použití analogie, měl-li by vést k tomu, že tento institut bude využitelný i pro poškozeného. Prvý limit je nepochybně dodržen, neboť navrhovaným analogickým výkladem nedochází k žádnému rozšíření možnosti zasáhnout do základních lidských práv či svobod. Je sice možno zvažovat byť zprostředkovaný dopad do práv obviněného, nicméně Ústavní soud již v minulosti rozhodl, že v případech, kdy proti těmto právům stojí práva poškozeného, se zákaz analogie v trestním právu procesním neuplatní [srov. nálezn sp. zn. I. ÚS 835/14 ze dne 12. 8. 2014 (N 154/74 SbNU 317), § 17].

87. Druhý limit je nutno posuzovat s přihlédnutím k výše uvedenému sub 79. a násl., tedy k celkovým dopadům na vzájemné vyvážení práv a povinností jednotlivých kategorií subjektů trestního řízení, jakož i na jeho současnou koncepci. Navrhovaným výkladem by sice došlo k zavedení nového práva subjektům, kterým jej trestní řád výslovně nepřiznává, to je však nutným důsledkem použití analogie. Nelze tedy dovodit, že by použití analogie *per se* jednoznačně vylučovala dikce, obsahující taxativní výčet oprávněných osob, či dikce, umožňující určitý postup pouze ve vztahu ke konkrétnímu institutu. Ústavní soud tak již v minulosti připustil, respektive přikázal analogické rozšíření např. ustanovení § 131 odst. 1 trestního řádu, umožňující opravné usnesení toliko vůči rozsudku, i na nevyhlašovaná rozhodnutí [srov. nálezn sp. zn. I. ÚS 835/14 ze dne 12. 8. 2014 (N 154/74 SbNU 317)]; ustanovení § 37 odst. 1 trestního řádu, opravňující taxativně vymezeným osobám zvolit obviněnému obhájce, i o osobu, která v tomto výčtu absentovala [srov. nálezn sp. zn. III. ÚS 2264/13 ze dne 27. 3. 2014 (N 47/72 SbNU 531)]; či ustanovení § 250 odst. 1 trestního řádu, umožňující vzdát se práva odvolání i na odpor proti trestnímu příkazu, jehož úprava do 31. 12. 2001 vzdání se výslovně neumožňovala [srov. nálezn sp. zn. I. ÚS 291/96 ze dne 23. 9. 1997 (N 105/9 SbNU 15)]. Skutečnost, že ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu obsahuje pouze dvě oprávněné kategorie subjektů trestního řízení, tj. obviněného a jeho obhájce, proto užití analogie samo o sobě rovněž nevylučuje.

88. Vedle všech shora uvedených důvodů i výrazný nepoměr minimálního zásahu do současné koncepce trestního řízení s mimořádným významem pro ochranu práv poškozeného, kterému nahodilé situace, jež mu nelze klást k tíži, zabrání v domožení se přezkumu rozhodnutí, které se přinejmenším hypoteticky může dotýkat jeho základních práv a s nímž nesouhlasí, dovedl Ústavní soud k závěru, že analogický výklad napadeného ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu, vedoucí k jeho obdobnému použití i na žádosti poškozeného či jeho zmocněnce, nepřekračuje limity použití analogie v trestním právu procesním. Naopak jde o ústavně-konformní výklad tohoto ustanovení v souladu s čl. 4 odst. 4 Listiny ve spojení s čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny a čl. 6 odst. 1 a čl. 13 Úmluvy, umožňující těmto kategoriím subjektů trestního řízení účinnou realizaci jejich práva na přístup k soudu a práva na účinný opravný prostředek.

89. Ústavní soud proto nepovažoval za nutné zrušit napadené ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu, neboť jakkoliv by jeho novelizace ve smyslu shora učiněných závěrů byla na místě, ústavně nekonformní aplikaci tohoto ustanovení lze předejít jeho ústavně-konformním výkladem.

VIII. Ústavní konformita ustanovení § 143 odst. 1 v rozsahu slova „tří“ trestního řádu

90. Ústavní soud ve své předchozí judikatuře, na niž lze pro stručnost odkázat, dospěl k závěru, že lhůty v právním řádu jsou obecně vzato legitimním institutem zabránění entropie a posílení právní jistoty [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.), část VIII/c], a vytyčil tři kritéria pro posouzení ústavní konformity lhůty [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 6/05 ze dne 13. 12. 2005 (N 226/39 SbNU 389; 531/2005 Sb.), část VIII/c); či nález sp. zn. Pl. ÚS 16/12 ze dne 16. 10. 2012 (N 174/67 SbNU 115; 369/2012 Sb.), § 36]: 1) nepřiměřenost délky lhůty; 2) arbitrární stanovení lhůty; 3) ústavně neakceptovatelná nerovnost srovnatelných skupin subjektů v důsledku stanovení lhůty.

91. Ad 1) Ústavní soud podotýká, že v obecné rovině je třídní lhůta poměrně krátká, a jak poukazují stěžovatelé, v případě podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu byla zrušena (srov. shora citovaný nález pod sp. zn. Pl. ÚS 16/12). Ústavní soud má však za to, že lhůta k podání stížnosti dle ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu je zasazena do zcela odlišného procesního kontextu. Kardinálního významu je v tomto ohledu skutečnost, že stížnost v trestním řízení je opravným prostředkem vybudovaným na tzv. revizním principu (srov. např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 3694/16 ze dne 17. 1. 2017; usnesení sp. zn. I. ÚS 277/15 ze dne 24. 5. 2016, § 17; usnesení sp. zn. II. ÚS 987/15 ze dne 9. 6. 2015;). Byť jde o revizní princip v omezené podobě [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1542/09 ze dne 23. 9. 2010 (N 201/58 SbNU 787, část IV.), a tedy přezkum je veden především k vypořádání námitek uplatněných ve stížnosti, nezbavuje se orgán činný v trestním řízení, který o stížnosti rozhoduje, povinnosti přezkoumat stížnost v napadeném rozsahu i z hlediska těch vad, které stěžovatel nevytkl (srov. např. usnesení sp. zn. II. ÚS 3098/08 ze dne 14. 5. 2009, usnesení sp. zn. II. ÚS 1800/07 ze dne 29. 11. 2007, usnesení sp. zn. II. ÚS 728/05 ze dne 18. 4. 2006 či usnesení sp. zn. II. ÚS 449/05 ze dne 19. 1. 2006).

92. Kromě omezeného revizního principu odlišuje situaci třídní lhůty k podání stížnosti dle napadeného ustanovení i skutečnost, že v trestním řízení neexistuje zásada

koncentrace. Ústavní soud již v minulosti mnohokráté aproboval podání tzv. blanketní stížnosti, tj. stížnosti, jež neobsahuje žádnou věcnou argumentaci a je podávána toliko za tím účelem, aby oprávněný subjekt stihl lhůtu k jejímu podání, a získal tak čas k jejímu dodatečnému doplnění o materiální argumentaci. V téže souvislosti zavázal orgány činné v trestním řízení k tomu, aby k námitkám v odůvodnění blanketně podané stížnosti přihlížely, jsou-li jim známy ještě před tím, než o stížnosti rozhodnou [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 200/13 ze dne 16. 7. 2013 (N 123/70 SbNU 127), část. III.; nález sp. zn. II. ÚS 1820/16 ze dne 20. 9. 2016, § 18; nález sp. zn. I. ÚS 494/15 ze dne 30. 6. 2015 (N 126/77 SbNU 927), § 13; či nález sp. zn. I. ÚS 2346/14 ze dne 25. 9. 2014 (N 177/74 SbNU 543), § 14]. Stěžovatelé argumentují, že tímto způsobem je osoba oprávněná k podání stížnosti vystavena právní nejistotě, neboť nikdy nemůže vědět, kdy soud o stížnosti rozhodne, a stanoví-li sama ve své blanketní stížnosti lhůtu, v níž zašle příslušnému orgánu činnému v trestním řízení její odůvodnění, nemůže si nikdy být jista, zda tento orgán navrženou lhůtu bude respektovat.

93. Ústavní soud k tomu uvádí, že tento problém nespočívá svou povahou v délce lhůty k podání stížnosti, ale v tom, jak orgány činné v trestním řízení přistupují k plnění svých povinností šetřit podstaty a smyslu základních lidských práv a svobod a na zákonné úrovni umožnit realizaci práva na obhajobu, resp. zajištění ochrany zájmů poškozeného. Proto podá-li oprávněná osoba blanketní stížnost, v níž se zaváže k jejímu odůvodnění v konkrétně stanovené lhůtě přiměřené okolnostem, a příslušný orgán činný v trestním řízení bez předchozího upozornění rozhodne o stížnosti dříve, než tato lhůta uplyne, aniž by k tomu byl nucen aktuálním procesním vývojem, není oprávněné osobě upřeno právo domáhat se nápravy a ochrany svého legitimního očekávání předepsanými zákonnými postupy a po jejich vyčerpání eventuálně i podáním ústavní stížnosti.

94. Ad 2) je nutno konstatovat, že stanovení lhůty k podání určitého opravného prostředku není projevem legislativní libovůle, ale esenciální potřeby chránit všechny ostatní procesní subjekty před právní nejistotou, jakož i samotný další průběh řízení před neodůvodněnými průtahy.

95. Konečně ad 3) je nutno konkludovat, že třídní lhůta k podání stížnosti dle napadeného ustanovení platí shodně pro všechny oprávněné subjekty. Ačkoliv by se mohly nabízet úvahy o faktické nerovnosti různých kategorií (typicky faktická nerovnost státního zástupce, jenž disponuje prostředky nesrovnatelnými s drtivou většinou ostatních subjektů trestního řízení), ve světle závěru vyjádřeného shora v části VII. A) tohoto nálezu nejde o nerovnost ústavně reprobovanou, neboť právem uznané zájmy každé kategorie subjektů trestního řízení jsou odlišné a vyžadují i odlišnou úpravu procesního postavení. Těm kategoriím subjektů trestního řízení, které v tomto řízení sledují prosazení svých individuálních zájmů (tj. obviněný, zúčastněná osoba a poškozený) je navíc nejrůznějšími způsoby jejich faktická nerovnost kompenzována (revizní princip, možnost žádat navrácení lhůty – viz část VII. D) tohoto nálezu, atd.).

96. Je tedy možno uzavřít, že třídní lhůta k podání stížnosti podle napadeného ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu plně vyhovuje kritériím ústavní konformity nastíněným výše sub 90. I v rozsahu slova „tří“ ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu proto Ústavní soud musel návrh zamítnout.

IX. Závěr

97. Ze všech shora uvedených důvodů rozhodl Ústavní soud v souladu s ustanovením § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu tak, že návrh zamítl, přičemž v rozsahu, v němž návrh směřoval proti napadenému ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu v rozsahu slova „tří“ tak učinil bez dalšího, a v rozsahu, v němž návrh směřoval proti ustanovení § 61 odst. 1 věta první trestního řádu, vyslovuje následující právní názor, který je třeba považovat za nosný, a tedy v souladu s předchozí judikaturou Ústavního soudu za závazný pro všechny orgány veřejné moci: Zmeškal-li poškozený či jeho zmocněnec z důležitých důvodů lhůtu k podání opravného prostředku, jímž uplatňuje právo, které nelze uplatnit jinak, než v trestním řízení, má právo na navrácení lhůty dle § 61 odst. 1 trestního řádu obdobně jako v případě žádosti obviněného a jeho obhájce.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. srpna 2017

Pavel Rychetský
předseda Ústavního soudu